

Sicole

Les dodobes mots

(...)

On dobe mot, c' est on mot fwait avou deus bokets:

tchesse-clå; Djan-Pire; côp d' trike; Nouve Zelande

On dodobe mot, c' est on novea mot fwait avou deus côps l' minme boket d' on mot.

E walon

Dodobes pitits nos vinant d' on sbetchaedje, et ki l' boket ki dmeure divént on dodobe mot :

Djozefine => Fine => Fifine ; Mårtén => (Tin) => Tintin ; Mårtene => Tine => Titine ; Djenton => (Ton) => Tonton; Artur => Tur => Tuttur; Emile => Mile => Mimile; Fernand => Nannand

* Sávaedjes nos : vinant d' ôte tchoi => Tetel; vesse => Vevesse.

Kimons mots

* vinant d' on sustantif : bibîsse (2 côps bîsse = mot d' efant po bîesse; sot + flamind *zot* => zozot; cay- (cayet) => cacaye; pete => pepete; pere => pepere; mere => memere; mårène => nenene; otomobile => bibile

* vinant d' èn adjectif : c' est do tene cafè :: oyi do **tetene**; atchté amon **Rentetene** a Dinant.

* vinant d' on mot-brut [*onomatopée*] : zimzizim (mwais violon); roufrouf; nanner, nanninon, nanninete;

Dins des ôtes lingaedjes

* francès : poule => Poupoule; *laceau* (laecea) => lôlô

Les rdobletes (redondance)

Ene ridoblete, c' est dire deus mots sinonimes onk après l' ôte, pask' on a sogne ki onk des deus no soeye nèn comprins del djin k' on arinne.

E walon

* nos k' egzistèt ddja

ådjourdu = å djoû d' ouy; å djoû d' enute; å djoû d' ådjourdu (triplete)

* nos d' plaeces: on n' comprind pus l' vî mot (gayel) => on l' prind po on no prôpe, et on lyi radjoute si ratourna (e latén).

** Orcîmont; Ucîmont: mont ådzeu; Oufalijhe : falijhe ådzeu (gaye uxo: ådzeu)

** Belfontinne: gayel "bé" = sourdant + latén "fontinne" = sourdant (li sourdant "sourdant")

** li ri do bî (gayel "bî" = rixhea)

* ratourneures et efet di stîle : grâces et merci; grâces et dank et merci / fât awè fiyate et confiyince / des rîlêyes et des riguilettes di frâzes sins viebe.

Dins des ôtes lingaedjes

* neyerlandès : we moeten pijnsen et denken

Eciclopedeye :

Les flamiches (Dany Sanson)

Li raiwaedje des prés

Raiwer, c' est tot biesmint rinde di l' aiwe a ene plante ki nd a dandjî.

Li raiwaedje des prés, c' esteut mete di l' aiwe so les setchs prés, a pârti des bîs d' raiwaedje, k' avént stî câvlés esprès po ça. I prindént l' aiwe e-n amont, et dischindént pus doûcmint ki l' mere d' aiwe (li mwaisse ri), so les pindants des tienes. On fjheut disvaler l' aiwe do hôt bî so des bîxhons ou soxhes (pitits ravâs foyîs e tere). Cwand l' pré esteut bén frexh, on bouléve les broûs et les framujhes (molinêyes). On raiwêve pus voltî les djoûs d' lavasse.

Cwand gn aveut brâmint des prés a raiwer, tchaeconk aveut l' droet a on djoû d' raiwaedje (tournêye d' aiwe). Del nute, gn aveut cobén do frawtinaedje, k' amoennêve des margayes. Li ci k' esteut padzo vos alêve disbrôler veste astantche po-z awè l' aiwe dipus k' a s' toû. Portant, li ci k'aveut l' aiweso s' pré li semdi a a meynute l' aveut po 24 eures (on n' âreut nén oizou lyi rprinde li dimegne).

Come brâmint des vîs alaedjes, ci sistinme la n' a nén sorviké å 20inme sieke. Avou les ecrâxhes tchimikes, les fours di tchamp estént ossu bons k' les fours di pré. A cmincî des aneyes 1950, on-z a rplanté les prés avou des sapéns.

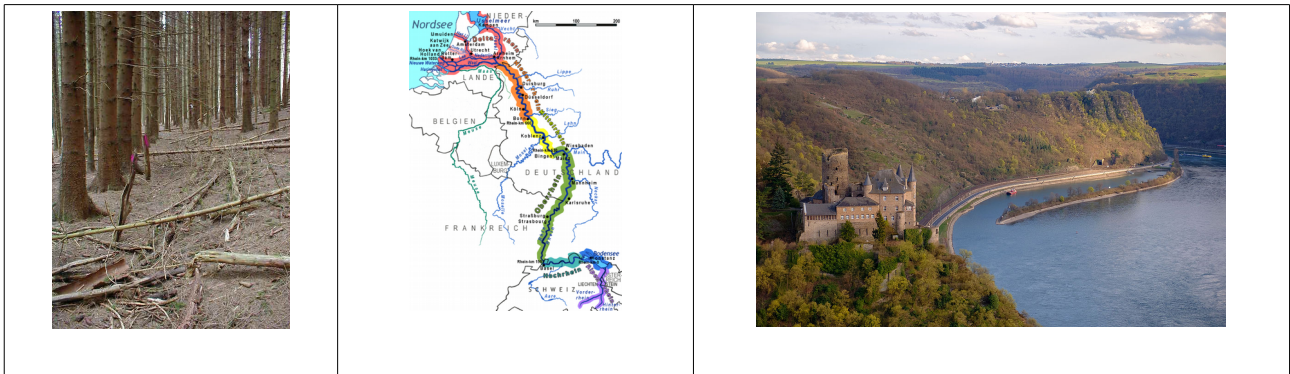
Li Rén

C' est onk des pus long fleuve d' Urope, avou l' Danube eyet l' Volga.

El Swisse, i court do Levant (Ess) eviè l' Coûtchant (Ouwess), disk' a Båle. La, i prind a Bijhe (Nôr) et cori inte les Vôjhès (France) et l' Grand Noer Bwès (Almagne), å mitan d' ene lådje plinne (Alzace). On pô pus long, i rescontere des pus deurès rotches, ey adon fé ene parfonde schavêye [*graben*] k' a leyî eto des bricants dins l' aiwe [*récif*]. C' est l' Loreley. Come gn aveut sacwants bateas ki s' alént aroker so les bricantès pires, on pinsa ki les pexheus estént emacralés pa des sirinnes.

A Mayince, i va fé on keute. Pus lon, a Coblince, li Rén va rçure on mwaisse afloyant, li Mozale. Leye-minme s' a rapleni avou ene pitite cwantité d' aiwe ki vnèt do Pays walon. Sayîz d' adviner did wice et payou.

Finålmint, i s' va maxhî al Mer do Nôr dins les plinnes di Holande, djusse a costé d' Mouze, et il fômè minme on troejhinme bresse d' aiwe eshonne (l' Eyssel).

Belès Letes : sicrijheu e walon

Laure Gesell

Laure Gesell (di s' no d' djonne feye) u Laure Gastes-Gesell, u Laure Gastes, c' esteut ene kimere k' a scrît ene ramexhnêye d' arimés e walon e 1951 eyet 1952, cwand ele dimoréve a Pont-dlé-Lignouveye.

Elle a vnou å monde e 1870, a Sint-Vi (dins ké payis, adon ?).

Si pa, Ernst Gesell, provneut d' Åxhe [*Aix-la-Chapelle*], mins i vna dmorer a Måmdey come secretaire cantonå. I s' mareye avou Matile Talbot, ene feye di notåre, ki lyi dene 9 efants. Laure esteut l' parcoulot del famille.

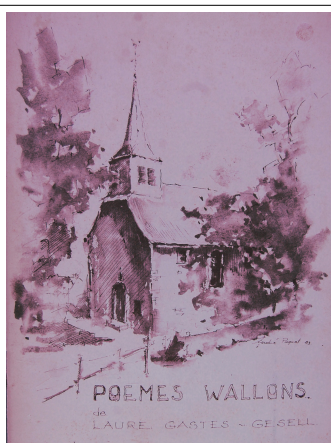
(pus di
racsegnes sol
Wiki walon)

Dins ses vîs djoûs (e 1961), elle ala rdjonde ses neveux et ptit-neveux ki s' avént setlé e l' Årdjintene, et askepyî ene veye ki poite leu no (Villa Gesell) ki contéve 20.000 dimorants e 1980. Ele vikéve co a 95 ans.

Ses powinmes sont sovint scrîts so l' air di tchansons populaires almandes. Jules Bastin, li tenor, end a rprins sacwants dins si stroete plake di tchansons e walon.

Li Loreley

Dji n' sai nén pocwè dji m' tchagrene / Pocwè k' dji m' fwai do displit / Ene viye
racontroûle di m' vijhene / Mi rvént tofer a l' esprit. / Li Rén si pãjhûle
s' assombrixh / Tot s' ewalpant di brouheur / Et l' solo moussant riglatixh / Sol
hôte rotche la tot ådzeu.

Et la, l' pus bele des djonnès feyes / S' ashît po pingnî ses
tchveas / E solea moussant, ses ôrreyes, / si pingne et
ses tchveas rilujhèt. / Ele tchante ene tchanson k' on a
måy / Oyou tchanter viè la-hôt / Ene tchanson si douce
k' ele kiråye / Li pôve cour do ci ki l' ôt.

Li djonne pexheu schoûte et roveye / Si ptit batea et
l' pexhon / I n' ôt ki l' tchanson di cisse feye / I n' pinse
nén å Rén si parfond. / Dj' a sogne ki l' aiwe inviyeuse /
Ni vegne haper l' pôve djonnea. / Et cisse tchanson
misterieuse / C' est l' Loreley (u: Laure Eloy) ki l' a fwait.

(dins Laure Gastes-Gesell, "Poèmes wallons", imprimreye
J. Chauveheid, Ståvleu, 1983)

Tchanson

Pocwè k' dji n' tén pus ni a tchveye ni a broke

I. Cwand dj' voe Djwifs et Arabes / Si rdinguer po do bon, / Et nolu k' soeye capåbe / D' arindjî les bidons ! / Rûsses et Amerikins / Si vlèt rinde mwaisses, tchaeconk (*tchèkin*) / - Soeye-t i mi, soeye-t i ti; / L' ôte n' a k' a s' rasplati -, / Cwand dj' voe les ptits k' on spotche, / Les peupes k' on rind halotches...

Resploe:

Dj' a l' cour ki s' disbrôle, / li misse ki s' dihantchote; / li hanete ki s' dismantche, / li schene ki s' dihotele

II. Cwand dj' voe noste Aiwe di Lesse / Tote brouyeye pås nichtés, / Et les pexhons k' on ctchesse / Stindous moirts tocosté,... / Cwand dj' voe nosse pôve Beldjike / Fene kitaeyeye ådvins / Pås djins del politike, / - Cwand des djondants vijhéns / S' hantèt come des boûs d' fagne, / Ça n' pout esse k' higne et hagne -

III. Cwand dj' ô nos prôpes efants / Ki câzèt l' etrindjir (*ètranjér*) / E fjhant do monparan / Oyi cwand dj' voe, mes frés (*fréres*) / K' nosse pôve walon, malåde, / Pus nolu nel ravåde

Lucyin Mahin, divins L'Avenir du Luxembourg, 06-03-1984; Les Cahiers Wallons 10-1993; muzike: Bruno Picard & Jean-Claude Benedetti; tchantaedje: Bruno Picard "Urovuzion walone", Libråmont, 1985

Noûmots po des sacwès d' måjhon

(trouver des mots walons po ces mots francès ci)

Djivêye da nosse : ventouse